

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2008-2009

Kahramanlarımla İstanbul

Şebnem İşigüzel

Aslında İstanbullu olmak çok zor. Roman kahramanlarını İstanbullu yapmak, romanlarda İstanbul'u anlatmak kolay; ama insanları İstanbullu olduğunuza inandırmak öyle değil. Sanki bir taksinin arka koltuğundasınız, taksi şoförü size soruyor: “Nerelisiniz?” “İstanbul” diyorsunuz. “Doğma büyüme mi?” “Doğma büyüme.” “Babanız?” “İstanbul.” “Onun babası?” “İstanbul.” “Onun babası?” “O şuradan...” “Demek değilsiniz!” Yani küçücük bir sapma sizi İstanbullu olmaktan uzaklaştırıyor. Bu da sanki bu işin büyüğü. Bir türlü ait olunamayan bir şehir var, garip bir mantıkla. Kırk kuşak buralı olsanız, bir kuşak bir yerden gelmiş oluyor mutlaka ve hayır, İstanbullu olmuyorsunuz. İstanbul'a dair halk içinde böyle bir his var. Bu benim pek hoşuma gider; sonunda ben de İstanbullu çıkmam. Kaldı ki babamın dedesi ilk defa 1894'te gelmiş İstanbul'a; görmüş, çok etkilenmiş. Buna rağmen İstanbullu olmayabilirim. 1900'de karısıyla Arnavutluk Premedi'den balayına gelmişler ve tekrar çok sevmişler İstanbul'u. Ancak dönüş yolunda büyük ninemiz ayak sürümüş, “Ben Premedi'de çok memnunum, İstanbul'a yerleşmek istemem” diye. Biraz bunlarla ilgili yeni bir roman yazıyorum. Şimdi sizi belki daha ortaya çıkmamış kahramanlarla tanıştıracam.

Romanda bir düello var: İki eş arasında çok tatlı ve güzel karı koca kavgaları sürmüş kuşaklar boyunca anlatılan. Bu kavgaların ilkinin İstanbul uğruna etmişler. Edirne'de oldu bitti her şey ve dedem de büyük ninemizi vuruverdi. Ama ninemiz yaşadı; gerçek hayatta belki bu daha yaralayıcı.

Dertler, sıkıntılar, kavgalar romanda bir düello haline geldi ve belki ben kendi aile tarihimden yola çıkarak hepimizin ortak hikâyesine ışık tutabileceğimi düşündüm.

Bu hikâye hep kadınlar üzerinden gider; çünkü ailede kadınlar pek güçlüdür. Babaannemin anne tarafının gelme hikâyesi de çok ilginçtir; ben bunu küçüklüğüm boyunca masal gibi dinledim. Yazarlığıma el veren unsurlardan biri de bu anlatılardır. Kadınlar çatışarak aktarır bu hikâyeleri. Babaannem kendi büyük büyük ninesinin geliş hikâyesini aktarıırken –ki sarayda son bulur– babamın babaannesini, yani babaannemi gelin alan kadın “güya” der, hikâye çatallanarak gider.

Babaannemin anlattığına göre, üç kuşak önce ninesi saraya satılmak için Tatarlar tarafından kaçırılarak getirilmiş. Babaannem hikâyenin bu noktasında şöyle derdi: “Şükür, ırzına geçilmeden!..” İrzın ne demek olduğunu hiç bilemezdik, anlayamazdık, ama bu iyi bir şeydi. Bir atın üzerinde geldiği için yüzü gözü şişmiş; hasta diye saraya alınmamış. Zaten ateşler içindeymiş. Saraydaki eczacı kalfası onu alıp evine götürmüş. Bir boğaz geçme sahnesi anlatırdı babaannem mesela, Kız Kulesi’ni ninesinin gördüğü an... Ona aktarılmış olduğunu sanmıyorum. Babaannem yazar olamadığı için sanırım bunları anlatabiliyordu bize. “Güya” diyen diğer taraf, saraydan çıkmış güya ve bu kalfayla evlenmiş. Ailenin kızlarına İstanbul’un güzelliği gibi aktarılan başka bir hikâye daha vardır: Bu ninenin yemek yapmayı, gül yapraklarını bir suya doğrayıp kocasına yedirmesi. Buradan esinlenen babaannemin bir nasihatı vardı: “Sakın ev işlerine elinizi sürmeyin.” Sonra bu çeşitlendi tabii; “Sökük dikmeyi bilin, kahve yapmayı bilin, vazoya güzel çiçek yerleştirmeyi bilin” oldu. Bunları dinlemek çok güzeldi ve bana sanırım başkalarının hikâyelerini dinlemek ve duymak konusunda çok şey kattı.

Bu ninenin hikâyesi devam ediyor. Yazı geçirmek için gittikleri bir yalıda, aşağıdan gece bir kapak açılır, oradan kadınlar denize girermiş. Kıskanan kumaları nineyi boğmuşlar, ama güya, ailenin diğer tarafındaki kadınlara bakılırsa da bizim bu nine ıslak ıslak sahile çıkıp âşığıyla kaçmış. Babaannem bu hikâyeyi anlatırken şu detayı da aktarırdı (ki böyle bir detayı görmesinin veya bunun ona anlatılmasının mümkün olmadığını biliyoruz): Nine loğusa olduğu için belinde bir kuşak sarılıymış; o kuşak ağır ağır açılarak boğazın sularına gömülmüş. Bu bana çok etkileyici gelirdi. Ertesi yıl dadıyla bebek kaybolmuş diğer tarafın hikâyesine göre; çünkü ninemiz İstanbul’da kalıp âşığıyla evlenmiş ve çocuğunu da yanına aldırılmış. Garip bir hikâye bu; çok uzakta kaldığı için sisler içinde ve kimse doğrusunun ne olduğunu bulmaya cesaret edememiş.

Diğer taraf “sarayın arka kapısından çıkma” diye babaannemizi pek iğnelermiş. Babaannem de buna inat, bizleri hep “saray artığı, yalı çıkması” diye severdi; eğlenirdik bununla.

Diğer tarafa gelince... Onların da büyüğü bir İstanbul hikâyesi var. Büyük ninemiz sonunda razı olup İstanbul’a yerleşmiş ve ilk çocuğunu Boğaz’da dünyaya getirmiş, bir sandal gezisinde. Babamın büyük amcası için ben hep “Doğu ile Batı arasında doğmuş bir bebek” diyorum. Bizi istemeyen Avrupalılara aslında hilkat garibesini göstermek için hep bu doğum hikâyesini anlatırken buldum kendimi: Babamın büyük amcası Doğu ile Batı arasında doğdu, ama bir hilkat garibesini değildi!

Bizim aile tarihimiz böyle İstanbul’da bir taraftan bir tarafa savruldu durdu ve İstanbul hissi bana sanırım buradan geçti. O kadınların anılarındaki İstanbul Boğazı, Kız Kulesi çocukken beni çok etkilerdi; kaldı ki ben de eşimi aslında İstanbul Boğazı’nda buldum. Anadoluhisari’nden yüzmeye gidiyordum. Bir ara hatırlar mısınız, bir yük gemisi batmıştı, koyunlar şişmiş Boğaz’da yüzüyordu. O koyunlardan birini seyrederken ve arkasından güzel bir çift yeşil göz gördüm; ama tabii Boğaz alıp götürdü benden onu. Bir yıl sonra garip bir şekilde karşılaştık ve ben ona bunu çok uzun zaman sonra söyledim “Biliyor musun, aslında ben seni Boğaz’da yüzerken görmüştüm.” O da birden herhalde cadı olduğumu düşündü, “Hayır, o ben değildim” dedi; ama on altı yılın sonunda itiraf etti: “Hatırlamıyorum, bir şey yüzüyordu, bir kadınla konuştum... Ama o sen miydin?” Demek o benmişim ve İstanbul Boğazı onu bana getirdi bir yıl sonra; çok da gecikmedi. Dolayısıyla İstanbul’u sevmem için çok sebep var; aile hikâyeleri, buradan bana akan hisler ve başka bir yerde nasıl yaşanacağını pek bilemeyişim...

Belki ben de İstanbul’u konu ettim, ama bu hakkı önce bazı yazarlara teslim etmek gerekir; ben bir sonraki kuşağım. İstanbul’u anlatan yazar Orhan Pamuk’tur. *Kara Kitap*’ı okuduğumda lise öğrencisiydim. Boğaz’ın sularının çekildiği an beni çok etkilemişti. Nobel aslında ilk defa belki bir şehir ve bir yazar arasında pay edildi, bir şehre gitti.

İstanbul’u konu etmemek mümkün değil elbette ve yazarların şehirleri kadar şehirlerin de romanları var. Ben Amerika’yı hiç görmedim, ama garip haftaya tek bir şehrini göreceğim. O şehir de aslında Paul Auster’ın bana anlattığı New York’tur. Bütün Amerika’yı görmek istesem, Nabokov’un *Lolita*’sına denk düşer herhalde. Küçük, sıkıcı kasabalar ve pansiyonlar, küçük moteller, çizgiyle çizilmiş gibi dümdüz eyalet sınırları...

Amerika'nın ve pek çok şehrinin Nabokov'un *Lolita*'sı olduğunu hayal ederim hep. Bu sebeple de görmek içimden gelmez. Sanki o kitabı okumuş olmak orayı görmüş olmak gibi gelir bana. Viyana, Freud'unur. Psikanalizin icat edildiği şehir. Freud'un divanını, hastalarını muayene ettiği binayı, çıktığı kapıyı, baktığı küçük parkı, dolaştığı sokakları, oturduğu kafeyi görmek isterdim herhalde. Viyana Freud'un, Londra Virginia Wolf'unur. Bir çay fincanı içerisinde duran bir kaşık gibi biraz sıkıntılı, sanki gökyüzüne baktığınızda bir pırpır uçak arkasında bir flamayla geçecek. Aslında sinema da bizi şehirlere bağlar. St Petersburg, Dostoyevski'nindir; onun kahramanlarının kavga ettiği ya da yollara döküldüğü meydanlarla.

Romanlar aslında yeterli olabilir bir şehri sevmemiz ya da kendimizi yakın bulmamız için. Belki ben yazı masasında vakit geçirirken, romanlar sayesinde gitmiş kadar oluyorum birçok şehre. Seyahat etmeyi çok seven bir insan değilim. Bir de belki dünyanın güzel şehirlerinden birinde, İstanbul'da yaşamamın etkisi var; için burası çok özel bir coğrafya.

Geçen yılın ekim ayında, *Çöplük*'ün okuma turnesi kapsamında Almanya'da bulundum. Orada bir söyleşide sunucu büyük bir dehşetle “*Çöplük*'te çok korkunç bir İstanbul anlatıyorsunuz; sizi dinleyen insanlar korkacak! İstanbul'a gitmek istiyorlar, ama sizi okuyunca korkacaklar, gidemeyecekler” dedi. Bütün hayatım romanlar ve kitaplar olduğu için ben de birden, “Ama ben Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ*'ını okuyarak geldim buraya ve bir senatoryuma geldiğimi düşünmedim!” deyiverdim. Sonra aklımda bir şimşek çaktı; evet, roman bir şehir rehberi değildir, telefon rehberi olmadığı gibi; ama bize bazı hisler verir o şehirle, o şehirde yaşayan insanlarla ilgili.

Burada da kahramanlarımla bir İstanbul anlatacağım size. Örneğin *Çöplük*'te İstanbul'un üstünden çok altını anlattığımı fark ettim. Bir yeraltı şehri vardır, orada iş gören, yaşayan birileri vardır, evsizler vardır; İstanbul'un en kıyısında, çöplüğünde yaşayanlardır onlar. Bir yandan da tabii İstanbul'un göbeğinde, Gümüşsuyu'nda yaşayan bir karakter var romanda. Yine buraya gelirken düşündüm ki ben güzel güzel anlatmıyorum İstanbul'u; aslında hiçbir yazar bunu yapmıyor, manzaraları size betimlemiyor, Boğaz'ın rengini belki bir cümlede bir iki sözcükle geçiriyor. Ama İstanbul'da yaşama hissi öyle ya da böyle romanlarda ortaya çıkıyor galiba; çünkü kahramanlarımız da bizim gibi. Bizim gibi bir sabah uyanıyor ve kendilerini sokağa atıyorlar, tıpkı *Sarmaşık*'in iki deli adamı Salim Abidin ve Ali Ferah gibi.

İstanbul'da müthiş kısa, ama acayip bir şey yaşar bu iki kişi, garip bir dostluk, birbirlerinin peşinden koştukları, her şeyin birbirine dolandığı bir ilişki ve sonunda ikisi de ölür. İstanbul onlar geçip giderken gördüğümüz yerdir, ama sahnede asıl her şeyi sunan sanki odur. İstanbul'un böyle bir büyüü olduğunu düşünüyorum.

Almanya seyahatinde ilk defa İstanbul'dan uzak kaldığımı düşündüm. İlk defa bir ay boyunca evimden ve İstanbul'dan başka bir yerde olacaktım. Şunu fark ettim: Örneğin Frankfurt'ta çok uzun süre kalmam gerekti. Önce tabii şehre burun kıvırdım. Frankfurt mesela benim için Heidi'nin şehriydi; çünkü Heidi Frankfurt'a gider ve orada ne yapacağını bilemez. Garip bir hikâyem de vardı aslında. Yıllar önce komşum bir madam vardı, hep aynı kitabı okuyordu. Okuduğu kitap *Heidi* idi. Ben de onunla epey vakit geçiriyordum; çünkü hamileydim ve o zaman bir edebiyat dergisine verdiğim röportajda şöyle dediğimi hatırlattılar bana: “Kanuni döneminden bu yana en sıcak yazı geçiriyor İstanbul.” “Yaz nasıl geçiyor?” diye yazarlara soruyorlardı ve evet, Kanuni'den bu yana İstanbul'da geçirilen en sıcak yazdı. Ben madama kitapları okuyordum, daha doğrusu o tek kitabı. Harfîyen aklımda kalan şöyle bir cümle vardı kitapta: “Heidi kötü günlerin geçeceğini biliyordu.” Madam bu cümleyi çok seviyordu ve “Neresi bu şehir?” dedi “Nerde o Allah'ın cezası şehir!” der gibi. “Frankfurt” dediğimi hatırlıyorum. Kader ağlarını ördü, ben Frankfurt'ta üç koca hafta geçirdim. O şehre koca bavulla gittiğimde “Aman Allah'ım, ben üç haftayı burda nasıl geçireceğim!” diye düşündüm önce. Aklıma hemen madam geldi, Heidi geldi. Madamın da aslında bir çocuk kitabını okuyarak evde kalmasının nedenleri vardı; çünkü 6-7 Eylül'de çok dehşet şeyler yaşamıştı ve evden çıkmaya korkuyordu. Bu sebeple bir kitapla avunuyor, gerçekten çok bildiği yollarda dolaşıyordu. Birileri gitmiş, o kalmıştı; kendini suçlu hissediyordu. Bu şehirden ayrılamadığı için kalmıştı. Yani çok da kırık bir duygusu vardı. İstanbul'u seviyor, ama sokaklarında özgürce dolaşamıyordu. “Hatıralarım var” demişti mesela bir keresinde bana, çok etkileyici gelmişti bu. Doğru, hepimizin hissiyatını seslendiren bir cümle bu: Şehirler hatırlarımızla güzelleşir. Terk edildiğimiz meydanlar, kavuştuğumuz sokaklar, annemizi babamızı son kez gördüğümüz yollar, ilk öpücüğü aldığımız bahçeler, güzel hatıralar, kötü hatıralar o şehri var edenlerdir. Ben de Frankfurt'ta sonra bunu düşündüm: Frankfurtluların da o şehirle ilgili hatıraları var ve İstanbul kadar güzel olabilir, ki Frankfurt onlar için öyleydi. Mesela beni çok neşeli bir kadın misafir etmişti, organizasyonun başındaydı ve çok seviyordu Frankfurt'u. Bütün hayatı orada geçmişti. Ben İstanbul'u ne kadar seviyorsam o da öyle seviyordu şehrini. Demek ki her yer bu hisle sevilir ve babaannemin sözündeki gibi, “Her yer birisiyle cennet, birisiyle cehennem olur.”

“İstanbul’un bana ilham veren tarafı nedir?” diye kendime soracak olursam, herhalde çocukluğumda üzerime yüklenen hislerdir. Hepimizin çocukluğunda duyduğu hikâyeler içine işler. İstanbul sevilen bir şehirdir; aksi mümkün değil. Bu hep böyle oldu benim için...